

og det kunde nok være, at man selv ved Grønland vil kunne faa uventede Resultater i saa Henseende. Som det andet i Geografien regner man at faa Oplysninger om Højdeforholdene, og hvem véd, hvad der i denne Retning er at finde i Grønlands Indre? Efter Videnskabens nuværende Standpunkt er der intet i Vejen for, at der mulig inde i dette Land kan findes Bjerge, højere end Himálaja; for faa Aar siden fandt jo Tyskerne paa Østkysten af dette Land et Bjerg, som fik Navn efter Petermann, og som ikke er mindre end 11,000 Fod, altsaa højere end Etna. Det skal siges og gjentages, at arktiske Expeditioner, der skaffe os Iagttagelser over Fordelingen af Land og Vand og over Højdeforhold — saadanne Iagttagelser kan i det mindste enhver dansk Søofficer anstille — geografisk talt, ere af den allerstørste Interesse. Det

er ogsaa en Misforstaaelse, naar man ikke regner saadanne Expeditioner for „rent videnskabelige“; thi de ere ligesaa godt rent videnskabelige som dem, der have til Formaal at undersøge en Egn f. Ex. i mineralogisk, botanisk eller meteorologisk Henseende, og disse sidstnævnte Expeditioner maa, geografisk talt, først sættes i anden Række.

Hermed afslutte vi disse Bemærkninger, som vi have tilladt os at fremsføre i al Beskedenhed. Naar man taler med Folk heri Landet, som interessere sig for Geografi, er det ikke sjældent at høre det Ønske udtalt, som vi her have omhandlet, og man har jo ogsaa i anonyme Bladartikler læst noget lignende; af denne Grund vil det forhaabentlig heller ikke optages ilde, at Ønsket bliver udtalt paa nærværende Sted, og at det sker under Navn.

Denationaliseringer i nyere Tider,

af Emil Elberling, Bibliothekar.

II.

I det foregaaende Afsnit er det blevet paavist, hvorledes *tysk* viger tilbage baade paa den vestlige Grænse for *fransk* og paa den sydlige for det italienske, medens det har vundet nogen Fremgang imod Nord over for vort eget Modersmaal. Tilbage staar at undersøge Forholdene paa dets østlige Grænse, hvor det mødes med de slaviske og det madjarske Sprog. Den almindelige Forestilling er — eller har dog til den seneste Tid været — at det ogsaa trænger frem paa denne Side, i det man paavirkes af Mindet om, hvorledes Tyskerne i Middelalderen efterhaanden overvældede Slaverne i disse Lande, og hvorledes det lidt efter lidt lykkedes dem at fortyske hele Landet mellem Elben og Oder, samt at vinde et sikkert Fodfæste baade i Landene øst for den sidst nævnte Flod og i de østrigske og ungarske Lande længere syd paa. Ved nærmere Undersøgelse vil man dog iagttagelse, at Fremgangen ikke er nær saa hurtig og ej heller strækker sig over et saa stort Omraade, som man tit forestiller sig, og at der paa den anden Side sker en Tilbagegang, der vejer fuldt op derimod, ja endog paa store Strækninger truer det tyske Sprog med Uddøen. I Korthed lader Forholdet sig bestemme saaledes: paa den nordlige Del af Grænsen har det tyske Sprog endnu Held med sig; men paa den sydlige, langt større Strækning viger det derimod i den sidste Menneksalder tilbage og det med raske Skridt.

Længst imod Nord, i den østlige Del af Østpreussen, fortsættes den Kamp, som begyndte for 650 Aar siden imod den litaviske Stamme, som kaldes *Preussere*, og som har givet hele det store nordtyske Kongerige Navn; den blev i Middelalderen særlig omtalt for sin Vildhed, men fører nu kun en hensygnende Tilværelse. Det er kun i Strøget øst og sydøst for det kurische Haff, paa begge Sider af Floden Njemen, at det litaviske Sprog endnu tales, og endda kun af de lavere Samfundsklasser. Skolen og Hæren ere de virksomste Midler til Fortyskning; thi alle Børn lære at læse og skrive eller i det mindste at forstaa og tale tysk, og de Soldater, der vende hjem efter 2—3 Aars Tjeneste, føle sig stolte af deres Kjendskab til tysk Sprog og tyske Sæder. Byerne ere alle helt tyske, og selv i Landsbyerne trænge tyske Nybyggere ind, som efterhaanden tilkjøbe sig de større Bøndergaardene. Kun de almindelige Religionsbøger og Opbyggelsesskrifter samt tvende Ugeblade trykkes paa det litaviske Sprog. 1843 opgaves Tallet paa Litavere til 162,000, men 1861 beregnede *R. Böckh**) det kun til

*) *R. Böckh*. Der Deutschen Volkszahl und Sprachgebiet S. 58—61 og S. 234—35. — Insterburg havde 1825 10,108 litaviske Indb., 1861 3329; Stallupönen henholdsvis 5435 og 3631, Goldap 3559 og 1700, Darkehmen 2992 og 73. I de andre Kredse har Tallet holdt sig eller er voxet. Medens man 1849 beregnede det litaviske Sprogs Om-

137,400, og det er især de sydligere Kredse, Insterburg, Stallupönen, Darkehmen og Goldap, der ere fortyskede, medens de endnu i Slutningen af det 18de Hundredaar vare næsten helt litaviske.

Fra Litaverne sker Overgangen naturlig til *Masurerne* i det sydlige Østpreussen og de egentlige *Polakker* i Vestpreussen og Posen. Blandt hine gaar Fortyskningen temmelig rask frem, især for saa vidt de ere Protestanter; thi da føle de sig frastødte af deres katolske Stammefrønder og nærme sig Tyskerne*). Allerede 1847 hedder det**), at „Tyskheden i den nyere Tid har gjort stærke Fremskridt, og at Skolebørnene paa mange Steder kun forstaa tysk og bringe Sproget til Hjemmene, som derved ogsaa lære det. Flere Steder, hvor for 15—20 Aar siden næsten ingen forstod tysk, forstaa nu næsten Halvdelen dette Sprog. Selv i en modnere Alder stræbe Folk efter Kjendskab hertil, og da der bestandig foregaar en tysk Indvandring, medens de tidligere Indbyggere flytte sønder paa, ere nu mange masuriske Landsbyer helt eller til Dels beboede af Tyskere.“ Her foregaar altsaa det samme som iblandt Litaverne nord for. I enkelte Kredse af Regeringsdistriktet Gumbinnen lader dette sig vise ved Tal, i det Polakkerne ligefrem ere aftagne i Tidernes Løb; men desuden forrykkes Forholdet mellem det tyske og det slaviske Element derved, at Tyskerne ved fortsat Indvandring blive en langt større Brøk af den samlede Befolkning end hidtil.***)

I *Vestpreussen* er Kampen haardere, men saa meget ivrigere arbejde Tyskerne for at fortrænge det polske Sprog og derved sikre den geografiske Sammenhæng mellem den tyske Befolkning i Rigets østligste Landskab og i dets Hovedlande vester paa. Og ligesom i Middelalderen Fortyskningen af Brandenburg og Pommern fortrinnsvis skete ved Indkaldelse af store Flokke Nybyggere,

raade til 120 Flademile, kan det nu kun beregnes til 103, og kun i 57 Flademile har det endnu Overvægten. — Smlgn. Folkeliv, Søder og Skikke i Litauen af *O. Glagau*, i „Fra alle Lande“. 1870. II. S. 29—31, og *Unsere Zeit*. 1868. I. S. 218—19, hvor Ytringer af Professor *Schleicher* fra 1853 nævnes.

*) De stemme ogsaa ved Valgene sammen med Tyskerne, og det polske Parti har intet Tilhold her.

**) *Jahrbuch für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft*. V. 1847. S. 272 og 274.

***) *R. Böckh*. Der Deutschen Volkszahl. S. 79—80 og S. 234—35. I Kredsene Angerburg, Goldap og Rasterburg, lige sønden for det litaviske Sprogomraade, kan iagttaget ligefrem Aftagen. I Gumbinnen voxede fra 1843 til 1861 Masurernes Tal kun fra 140,000 til 148,000, medens Tyskernes steg fra 355,000 til 440,000, altsaa henholdsvis 6 og 24 pCt. For Königsbergs Vedkommende er Tilvæksten lige for begge Folkeslag.

som fra Byerne og Herregaardene udbredte det tyske Sprog over de undertvungne slaviske Bønder*), saaledes fortrænges i vore Dage de polske Godsejere lidt efter lidt derved, at Godserne opkjøbes af Tyskere med Statens Understøttelse og ved Hjælp af Kreditforeninger, og Jorden kommer saaledes paa tyske Hænder, om end ikke strax Indbyggerne selv blive Tyskere. I Forbindelse hermed staa de jævnlige Kundgjørelser om polske Stedsnavnes Afsløsning med tyske, og ret mærkeligt er det, at flere af disse nye Navne ere de oprindelige, som efter Polakkernes Sejr over de tyske Riddere (1410) og Vestpreussens Indlemmelse i Kongeriget Polen bleve poloniserede. Det er især i den nordlige Del af Vestpreussen, Egnen vest for Danzig (det gamle Pomerellen), og i den sydvestlige Del (Kredsen Flatow-Deutsch Krone er helt tysk), at Tyskheden vinder Fremgang; men ogsaa i den sydøstlige Del (Landskabet Kulm) lader dette sig spore**). Det samme gjælder baade om den tilgrænsende Del af *Posen*, Egnen om Bromberg og langs med *Netze*, samt om Posens vestlige Grænsestrøg***). Vel kan man — med Erfaringerne fra Sønderjylland for Øje — slutte, at den preussiske Statistik ikke er aldeles upartisk med sine Opgivelser om, hvor stor en Del af Befolkningen der er sprogblandet, d. v. s. taler begge Sprog, og det er heller ingenlunde givet, at alle de, som enten i Skolen eller senere som Soldater have lært at tale tysk, derfor ogsaa føle sig som Tyskere. Derimod frem-

*) Fra slavisk Side erkjendes det nu, at Fortyskningen her skyldtes Tyskernes overlegne Kultur og især deres mere udviklede Agerbrug. Den slaviske Befolkning var forholdsvis lidet talrig i Landet mellem Elben og Oder, men blev ingenlunde voldsomt udryddet, og det varede 300 Aar, inden den havde skiftet Sprog. *Archiv für slawische Philologie*. 1877. II. S. 152—54.

**) I Vestpreussen boede 1861 379,000 Polakker imod 809,000 Tyskere; men i Regeringsdistriktet Danzig var Forholdet langt ugunstigere, nemlig 114,600 Polakker imod 361,000 Tyskere, altsaa knap 1 imod 3. Derfor siger ogsaa *E. Kattner* i „Die sprachlichen Marken Preussens“ (*Unsere Zeit*. 1868. I. S. 214) om Pomerellen: „Landet ligner paa Kaartet en stor Ruinhob; større eller mindre, helt eller halvt forvitrede Brudstykker.“

***) Byen Bromberg er aldeles tysk; kun en Tyvendedel af Indbyggerne taler polsk. Nord for *Netze* bo saa mange Tyskere, at det hele Regeringsdistrikt Bromberg har næsten lige saa stor tysk som polsk Befolkning. Ogsaa Egnene om Meseritz og Bomst (vest for Floden Oder) ere helt tyske. Men *E. Kattners* Ord i den ovennævnte Artikel (*Unsere Zeit*. 1868. I. S. 212) om Posen: „Det ser ud som Resten af en Planke, i hvilken Pæleormen har boret“, ere dog en stor Overdrivelse. I alt regnedes Posen 1867 at have 840,000 polske og 690,000 tyske Indbyggere.

hævedes det i et Brev fra Posen til „Ostsee Zeitung“ af 13de Septbr. 1871, som Vidnesbyrd om Tyskhedens Fremgang, at i mange Egne det polske Folkesprog, ja selv Omgangssproget mellem de dannede Polakker allerede var saa stærkt blandet med tyske Ord og Vendinger, at det næppe kunde forstaaes af Polakker, som ikke havde staaet i lignende Samkvem med Tyskere. Denne Kjendsgjerning indrømmedes selv af Polakkerne, og der var derfor i flere Byer dannet Sprogrensings-Foreninger.

Dog om end Tyskerne tilskrive sig en større Indflydelse, end de virkelig have, og udgjøre en mindre Brøk af Befolkningen, end der officielt opgives, synes det dog at være utvivlsomt, at de i Løbet af det sidste Hundredeaar have gjort en ret anselig Landvinding paa oprindelig polsk Grund, og det maa derfor regnes for aldeles taabeligt, naar de polske Fædrelandsvenner, som haabe — og det med fuld Føje — paa Gjenoprettelsen af et selvstændigt polsk Rige, drømme om at udstrække dets Grænser saa vidt, at det kan omfatte alle de Lande, der nogen Sinde have hørt til det gamle Polen. Baade største Delen af Øst- og Vestpreussen og en Del af Posen ere i den Grad fortyskede, at det vilde være ligefrem Uret imod den nuværende Befolkning, om man, selv om man havde Magt dertil, vilde løsrive den fra Tyskland og knytte den til et fremmed Rige. Indbyggerne kunne jo dog ikke regnes med til Landet som Besætningen til en Gaard, og naar der — som her — ikke findes nogen naturlig Grænse, vilde det eneste rette være at lade den Grænse, som Kulturen har draget, altsaa Sproggrænsen, være den afgørende ved Grundlæggelsen af et nyt politisk Samfund.

Af den største Interesse er det derimod at iagttage, hvad der turde være temmelig ukjendt for mange af Læserne, at Polakkerne i det østlige og midterste Posen opluge de indflyttede Tyskere, og at de katolske Tyskere hurtig sammensmelte med deres polske Trosfæller og tilegne sig deres Sprog, aldeles ligesom de protestantiske Masurere i Østpreussen omvendt gaa over til den tyske Nationalitet. Endog lige ved Byen Posen ere oprindelig tyske Bygder af Bambergere i det 19de Hundredeaar blevne polske, og det tyske Sprog holdes kun oppe ved nye Indflytninger fra Byen*). Ægteskaber mellem Tyskere og Polakker medføre i Reglen, at Børnene tilfalde den slaviske Stamme, og det katolske Præsteskab arbejder ligesom i det sydlige Tyrol og i andre østrigske Lande imod Tyskheden**). Særlig beskyldtes

*) *E. Kattner*, Die sprachlichen Marken Preussens. *Unsere Zeit*. 1868. I. S. 208. — *R. Böckh*. *Der Deutschen Volkszahl*. S. 87.

***) De tyske Katoliker bruge ogsaa at udskjælde deres

i et Brev fra Posen af 10de Novbr. 1871 til „Köln. Zeitg.“ den senere fordrevne Ærkebiskop Ledochowski for at have virket i denne Retning ved at ansætte polske Præster i tyske Menigheder: „hele Landsbyer ere i den sidste Tid ved Skolens Hjælp blevne fuldstændig polske.“ Ligeledes udtalte i det preussiske Underhus den 14de Marts d. A. Landdagsmanden *Tiedemann* (en født Slesvigholsteiner), at Poloniseringen dreves systematisk, medens Tyskerne kun holdt sig defensivt; den polske Præst var først Polak og derefter Katolik, og enhver Tysker, som ægtede en polsk Kvinde, var tabt for sit Folk. Kirke- og Undervisningsminister *v. Gossler* tilføjede, at Regeringen havde fuldt op af Klager fra tyske Katoliker over, at der ikke vistes tilbørlig Omsorg for Gudstjenesten i deres Modersmaal, og at i Kredsen Birnbaum (det vestlige Posen) i Løbet af faa Aar Tallet paa tysktalende Katoliker var aftaget fra 22,500 til 10,300. Den „Kulturkamp“, som nu i en halv Snes Aar er ført i Preussen, synes altsaa tillige at have en national Betydning, for saa vidt den har haft til Maal at fjerne det katolske Præsteskab fra Tilsynet med Folkeskolerne.

Aldeles lignende Efterretninger haves fra *Øvre-Schlesien*, medens derimod i Nedre-Schlesien (d. v. s. den nordlige Del) det tyske Sprog næsten helt har fortrængt det polske. For en 60 Aar siden taltes dette endnu en Mil sydøst for Breslau, og baade her og ved Brieg naaede det polske Sprog indtil Oder, medens det nu er fjærnet en Mil fra Floden*). 1858 opgaves kun 54,000 Polakker i hele Regeringsdistriktet Breslau af en samlet Befolkning paa 1¼ Million**). Men i *Øvre-Schlesien*, Regeringsdistriktet *Oppeln*, ere Forholdene helt anderledes. Dels have Slaverne aldeles Overvægt i Tal (over tre Femtedele), dels naa de ogsaa 1—3 Mile vest for Oder, og endelig nøjes de ikke med at holde sig

protestantiske Landsmænd for „Tyskere“ og tiltales af disse til Svar som „Polakker“. Der er ogsaa enkelte Exempler paa, at tyske Godsejere ere blevne poloniserede i Vestpreussen; saaledes Rigsdagsmanden *v. Kalkstein*.

*) I en Skildring af Schlesien af *Zimmermann* fra 1787, der meget roses, opgives Staden Ohlau (imellem Breslau og Brieg) at være omgivet af helt- eller halvt polske Bygder, af hvilke Domslau imod nordvest og Wansen imod sydvest vare de yderste; men alle disse ere nu helt tyske. Se *R. Böckh*. *Der Deutschen Volkszahl und Sprachgebiet*. S. 92.

**) Ogsaa siges der, at Vandpolakernes Sprog bliver slettere og slettere, jo nærmere man kommer Breslau, og at det tyske Sprog næsten helt har fortrængt det polske og synlig i den sidste Menneskealder. *Jahrbuch für slawische Litteratur, Kunst und Wissenschaft*. VII. 1847. S. 345.

imod det tyske Sprogs Fremtrængen, men gjøre endogsaa Indgreb paa det Omraade, som dette alt havde vundet. Allerede *R. Böckh* taler om, at Landsbyer ved Kreuzburg nær ved den polske Grænse, som 1787 vare helt tyske, senere ere blevne polske*). End videre siger *E. Kattner***), at „store Strækninger af Øvre-Schlesien, hvor der i Middelalderen, ja selv i den preussiske Tid taltes tysk, nu ere stokpolske, nærmest som Følge af de blandede Ægteskaber, da Børnene tilfalde den slaviske Stamme, men ogsaa ved det katolske Præsteskabs Iver for at udbrede det polske Sprog“. I „Schlesische Zeitg.“ stod 1871 en Artikel, som i de stærkeste Toner klagede over den voxende Polonisering og Katolisering, hvorved største Delen af de under Frederik den anden grundlagte tyske Nybygder allerede var bleven polsk. „Selv større Kommuner, som for 30 Aar siden vare overvejende tyske, tale nu kun polsk i Vandpolakkernes — simple, af Tyskerne dybt foragede — Landsmaal, og mange Ejendomme ere gaaede over til polske Katoliker.“ Bladet forlangte derfor, at „Regeringen skulde germanisere lige saa kraftig her som i Posen, afskaffe polsk Prædiken, forbyde polsk Undervisning og drage Tyskere til Godserne med Opgivelse af ethvert følsomt Svarmeri for slige nationale Bestræbelser“***). Der synes altsaa virkelig at være Fare paa Færde for den tyske Nationalitet i denne Egn, eftersom man tager saa hæftig paa Vej.

Endnu staar tilbage for Preussens og Tysklands Vedkommende at omtale tvende slaviske Sprogøer, som trues med fuldstændig Undergang. Den ene er *Kassjuberne* i det østlige Pommern, i Kredsen Bütow, der ere adskilte fra deres Stammefrænder i Vestpreussen, og som stadig svinde mere ind. 1867 opgaves deres Tal kun til lidt over 4000, medens det 1858 var 800 større, og 1849 endog sagdes at være 6600†). Den anden er *Vendernes* i Lausitz, dels under preussisk og dels under sachsisk Herredømme. Den har nu Form som to temmelig regelrette Firkanter, der er sammenknyttede ved den ene Spids; den nordlige (Nedre-Lausitz) hører til Brandenburg, den sydlige (Øvre-Lausitz) er delt mellem Schlesien og Kongeriget Sachsen. Indbyggerne i Nedre-Lau-

sitz ere de egentlige Vender og vare 1861 omtr. 50,000 i Tallet; i Øvre-Lausitz kaldes de ogsaa „Sorber“ og udgjorde 1864 ialt 83,000, hvoraf 50,600 hørte til Sachsen; desuden boede der 1000 spredte i Preussen og 3400 i Sachsen. Tilsammen var der altsaa 137,400; men Tallet er i stærk Aftagen*). 1843 opgaves i Nedre-Lausitz Venderne til lidt over 60,000, og de aftog altsaa i Løbet af en Snes Aar med en Sjattedel**). Det var selvfølgelig i Udkanterne, at Denationaliseringen kom til Syne***); den ældre Slægt, som endnu fortrinsvis talte vendisk, døde bort, og den yngre Slægt gik i Mellemtiden over til udelukkende Brug af det tyske Sprog. I Kredsen Kottbus (med den af Vandløb stærkt gjennemskaarne Spreewald) og Spremberg, hvor Hovedmassen boer, har Tallet holdt sig temmelig uformindsket. Det samme gjælder om preussisk Øvre-Lausitz, hvor der endog var en ringe Tilvæxt i Tidsrummet fra 1843 til 1861, men hvor samtidig Tyskernes Tal voxede langt mere. Efter en anden Beregning opgives derimod nu Tallet paa dem, der ere af vendisk Byrd, til 140,000, altsaa næsten dobbelt saa stort som Tallet paa dem, der endnu tale vendisk. I den sachsiske Del af Øvre-Lausitz opgaves 1867 Vendernes Tal til lidt over 49,000 og 1880 til 48,500 foruden 2—3000 udenfor samme; Formindskelsen er vel kun ringe, men dog utvivlsom.

Endnu vigtigere er den — om man saa turde sige „indvortes“ — Fortyskning, der angriber hele Folket og især den Del, som staar under Preussen. Alle kunne tale tysk, naar fraregnes enkelte gamle Folk†), og om de end hænge ved deres slaviske Modersmaal, have de dog ingen særlig Nationalfølelse. Ligesom blandt Litaverne virke Skolen og Soldatertjenesten til at fortrænge det oprindelige Sprog, og Jærnevejene, som gjennemskære Landet, øve en lignende Indflydelse som den, der kunde

*) I Løbet af 50 Aar gaar det tyske Sprog 1 Mil frem, hed det allerede 1841; maaske sker det endog i kortere Tid, thi flere Byer, som før laa omgivne af vendiske Bygder, ligge nu i Udkanten af det vendiske Land. *E. Kattner*. Die sprachlichen Marken Preussens. *Unsere Zeit*. 1868. I. S. 209.

**) *R. Böckh*. Der Deutschen Volkszahl. S. 105 og S. 242—45.
***) I Lübben og Kalau i Vest opgaves 1843 henholdsvis 1048 og 12,563, men 1861 ikkun 17 og 6987; ligeledes i Sorau i Øst 1843 3277, men 1861 ikkun 203.

†) „Det helt og holdent tvetungede, lille Folk taber hvert Aar paa sine Grænser hele Landsbyer, som fortyskes; vi vandre paa en Folkeruin,“ siger *R. Andree* i *Augsb. Allg. Zeitg.* 10de Septb. 1871. Han anfører som Exempel, at i Lüchenau skulde der 1867 efter den ældre Præsts Død træffes Afgjorelse, om hvor vidt man vilde beholde vendisk Kirkesprog længer; kun tre gamle udtalte sig derfor, Resten var ligegyldig eller ønskede tysk i Steden.

*) Der Deutschen Volkszahl. S. 93. — Smlgn. *R. Böckh*. „Die statistische Bedeutung der Volkssprache als Kennzeichen der Nationalität“ i *Zeitschrift für Völkerpsychologie*. IV. 1866. S. 357.

**) Die sprachliche Marken Preussens. *Unsere Zeit*. 1868. I. S. 208. Smlgn. *Köln. Zeitg.* 7de Decbr. 1871.

***) *W. Wachsmuth*. Geschichte Deutscher Nationalität. 1860—62, bruger II. S. 262 det betegnende Udtryk, at det tyske Sprogs Fremskridt er i den nyere Tid blevet hæmmet ved den slaviske „Sprach-Insurrection“. (!)

†) *R. Böckh*. Der Deutschen Volkszahl. S. 237.

spores i Wales. Tilligemed Sproget forsvinder den gamle Dragt, de særegne Danse og andre Folkeskikke, Slægtsnavnene fortyskes o. s. fr. Vistnok vises der, især i Øvre-Lausitz, ikke ringe Interesse for at vedligeholde en egen Literatur; der udkommer 6 Uge- eller Maanedblade, deraf 4 i Bautzen, Folkets rette Hovedstad, og 1 i Kottbus, og enkelte Forfattere som Schmalzer og Duczmanski (egl. Deutschmann) udfolde stor Iver i denne Retning; men samtidig hedder det, at ikke alene mangfoldige tyske Ord ere optagne i Sproget, men ogsaa, at den gamle Sætningsbygning er opgiven, saa at Venderne egentlig kun tale tysk med slaviske Ord *).

Gaar man fra Sachsen sønder paa til Böhmen, hører man aldeles lignende Meddelelser om Tyskhedens Tilbagegang, som fra det østlige Posen og det sydlige Schlesien, kun i endnu stærkere Udtryk. Intet kan være mere lærerigt og trøsterigt for et lille Folk end at se, hvorledes Czecherne i det sidste Hundredeaar have rejst sig og udfoldet et kraftigt Folkeliv; thi der er næppe noget Folk, som har lidt et frygteligere Nederlag, end det czechiske i Trediveaarskrigen, da Landet mistede næsten tre Fjerdedele af sin Folkemængde, da dets aandelige Førere, Adelsmænd og Præster, henrettedes eller udjoges, og da der gjordes de største Anstrængelser for at udslutte dets Nationalitet og særlig ødelægge dets Literatur **). Ser man paa et Sprogkaart over Böhmen, vil man strax iagttage, at Tyskerne for største Delen bo langs de Bjerge, som omgive Landet mod Nord og Vest (Riesengebirge, Erzgebirge og Böhmerwald), og at de kun

indtage et større og bredere Strøg i det vestlige Hjørne mellem de to sidstnævnte Bjærgkjæder. Her bo mere end to Tredjedele af alle Tyskerne i Böhmen, medens det tyske Bælte er meget smallere baade paa den sydvestlige og den nordøstlige Grænse, og et Par Hundredtusende bo i større eller mindre Sprogøer eller spredte imellem Czecherne. Disse indtage den midterste og østlige Del af Landet og udgjøre henimod to Tredjedele af Böhmens Befolkning. Den officielle Statistik for Folketællingen 1880 siger vel kun 68 pCt.; men man tør nok lægge lidt til. Og selv om man skal holde sig til dette Tal, viser det en Fremgang; thi 1845 regnede Schnabel den tyske Brøk til 42 pCt. og 1858 Czoernig til 38,6. For Hovedstaden Prags Vedkommende regnede Schnabel 1846 Tyskerne til næsten to Tredjedele med yderligere Tilføjelse af en Sjettedel som „tyskdannede“; Czoernig gik 1857 ned til Halvdelen, og Ficker vilde 1868 nøjes med en Tredjedel (foruden Jøderne); men den officielle Statistik af 1880 vil kun indrømme Tyskerne lidt over en Femtedel (21 pCt.) *).

I god Overensstemmelse hermed siger ogsaa R. Böckh **): „Det erkjendes tværtimod, at Tyskeren meget snarere plejer at gaa over til czechisk Nationalitet end omvendt, hvorfor ogsaa i flere oprindelig tyske Bygder i Böhmen, saa vel Landsbyer som Stæder, og fremfor alt i Prag selv, det tyske Sprogs Omraade synes at have formindsket sig betydelig.“ Men endnu stærkere Udtryk bruges i Rejseskildringer og Bladartikler. Allerede den 1ste Novbr 1861 kunde man læse i „Köln. Zeitg.“, hvorledes „Tyskheden siden 1848 har gjort mærkelige Tilbage-skridt,“ og at „der for fuldt Alvor taltes om at udskille de tyske Kredse fra det øvrige Böhmen og paakalde Preussens Beskyttelse, medmindre de taalmodig skulde finde sig i deres gradvise Slavisering ***).“ Ni Aar senere hedder det i samme Blad (3dje Juni 1870): „Den, der nøje kjender Böhmen og jævnlig har rejst dér i de sidste 25 Aar, vil med Rette forbauses over den altid voxende Formindskelse af den tyske Befolkning og dens Fortrængelse af Czechere. Ikke alene i Prag hører man hvert Aar mindre tysk og stedse jævnligere czechisk Tale; men ogsaa i Reichenberg, Leitmeritz og Saats Kredsen og langs hele den böhmisk-sachsiske- og böhmisk-schlesiske Grænse, hvor der tidligere næsten udelukkende boede

*) R. Andree. Slawische Gänge durch die Lausitz i Unserer Zeit. 1872. I. S. 322—23 og 493—95, samt i Augsb. Allg. Zeitg. 25de og 26de Juli 1867. — Ogsaa hos Venderne iagttager man, ligesom hos andre døende Folkelag, en stor Dialekt-Ulighed; der er ikke mindre end 5 Dialekter i Øvre-Lausitz. End videre er Sammenholdet svækket derved, at én Del er Lutheranere og en anden Katoliker. Hine ere ligesom de lutherske Masurere villigere til at knytte sig til Tyskerne, og lige siden Reformationen har den vendiske Gudstjeneste været Hovedbolværket for Nationaliteten, saa at Sproget svandt bort, naar der ikke fandtes Præster, som kunde prædike vendisk. Allerede fra Slutningen af det 17de Aarhundrede er der vendiske Bøger; 1728 tryktes en fulstændig Bibeloversættelse og 1862 opførtes i Bautzen et vendisk Lystspil. I Sachsen Altenburg i Nærheden af Hovedstaden og omkring Ronneburg, samt i nogle preussiske og sachsiske Byer bo 50,000 oprindelige Sorber, som nu tale tysk, men udmærke sig ved særegen Dragt og Skikke. Klöden. Handbuch der Erdkunde. 1861. II. S. 973.

**) Smlgn. Schiern. Breve fra Prag. Nyere historiske Studier 1879. II. S. 85—88 og S. 95—98.

*) R. Böckh. Der Deutschen Volkszahl. S. 114—15.

**) Die statistische Bedeutung der Volkssprache i Zeitschrift für Völkerpsychologie. IV. 1866. 347.

***) I et andet tysk Blad udtaltes under 18de April 1861: „Ved Skolevæsenets Czechisering er det første Skridt gjort til Nivellering af det tyske Kulturelement, det første Spadestik til Tyskhedens Grav i Böhmen.“

Tyskere, vil man finde, at disse stedse aftage i hurtig Progression og fortrænges af Czechere. I Landsbyer, hvor endnu 1850 intet Menneske talte et czechisk Ord, hører man nu ulige tiere slaviske end tyske Lyd“, — en Kjendsgjerning, som Brevskriveren forklarer dels ved Tyskernes Udvandring til Amerika eller Bortflytning til Wien og andre tyske Landskaber i Østrig, dels ved „at de des værre i nyere Tid ogsaa jævnlig af Svaghed antage czechiske Skikke og Sprog“*). End videre meddeles i „Köln. Zeitg.“ den 1ste Avg. 1872, at „Tyskheden i Prag som i hele Böhmen i de sidste 20 Aar har gjort frygtelige Tilbageskridt. Indtil 1848 var det kun de udannede Folkeklassers Ejendom; Alverden var stolt af at kunne tale tysk, og selv Bønder fra rent slaviske Egne sendte deres Børn til tyske Landsbyer for at oplæres. Nu lægge tværtimod de dannede Czechere Vægt paa at bruge det czechiske Sprog og at bruge det udelukkende.“

Endnu stærkere lyder Klagen i „Frankfurt Zeitg.“ af 1ste Oktbr. 1871: „Man har kun nødig at komme over den sachsiske elles bairiske Grændse for strax at mærke, at det czechiske Sprog har vundet Sejer i hele Böhmen. Pilsen er bleven en stok-slavisk By, og Prag gjør ligeledes Indtryk af at være en ægte slavisk By, medens det tyske Sprog formelig har maattet søge Ly hist og her; det er blevet en fremmed Gjæst, ja næsten en Snyltegjæst blandt Folket. I enhver Bod handles der i det Sprog, som i saa kort Tid har kunnet fejre en saa vidunderlig Gjenopstandelse. Prag er endnu en af disse tyske Sprogøer, som ville gaa under i den czechiske Oversvømmelse“**). Fuld saa fortvivlet er Ud-sigten for det tyske Sprog vel ikke; det fremgaar jo tilstrækkelig af Folketællingen, ved hvilken der netop spurgtes om de enkelte Familiers Sprog i Hjemmet. Da Hovedmassen af Tyskerne desuden boer samlet, og alle Erfaringer anden Steds fra lære, at et Sprogskifte foregaar overmaade langsomt, hvor en ensartet Befolkning har boet i mange Slægtled, vil Tyskheden rimeligvis

endnu holde sig i lange Tider, selv om den maa lide store Tab, hvor den mødes med den czechiske Nationalitet. At Prag og andre Byer ere blevne slaviserede, er Tyskerne en stor Hjærtesorg, og ligeledes, at mange oprindelig tyske Adelslægter, saa som Harrach, Seinsheim, Schwarzenberg og Thun, have svigtet deres Byrd*). Men man kan desuden blandt Czechernes Førere finde adskillige Mænd med rent tyske Navne, saa som Rieger, Brauner, Zeithammer o. fl., og da to Tredjedele af Studenterne i Prag have sluttet sig til det nye czechiske Universitet, kunne Tyskerne ingenlunde længere paastaa, at Flertallet af den dannede Klasse hører til deres Folk**).

Noget bedre for Tyskerne ere Forholdene i Østrigs andre sprogblandede Landskaber. I *Mähren* have de endnu vedligeholdt en kunstig Overvægt, skjønt de ikke engang udgjøre tre Tiendedele (29 pCt.) af Befolkningen***); men ogsaa her er ligesom i Böhmen det katolske Præsteskabs Hoveder czechiske og en Del af Adelen ligeledes. Fremdeles kan man iagttagge, at det czechiske Sprog udbreder sig i Byerne, især blandt Ungdommen, og at det tales med en vis Ostentation, medens endnu for en Sned Aar siden intet Menneske, der regnede sig til den dannede Klasse, talte slavisk, ja selv Tjenestefolkene skammede sig ved deres Modersmaal og forsøgte sig i det tyske, hvor slet de end kunde det. — I *Steiermark* og *Kärnthen* synes *Slovenerne* endog at være aftagne i Tal i Tidsrummet 1851—80, medens Tyskerne, især i *Steiermark*, have haft en stor Tilvæxt; i begge Lande udgjøre de omtrent 7 Tiendedele af Befolkningen. Derimod gaar det øjensynlig tilbage for dem i *Krain*, hvor de for en Sned Aar siden regnedes at være mellem 30 og 40,000, medens de nu kun opgives til 29,400 imod en slovensk Befolkning af 450,000. Dette er et sandt Hjærtetød for Tyskerne; thi det er kun omtrent tyve Aar siden, at Grev Anton Auersperg, der er vel kjendt som tysk Digter under Navnet Ana-

*) Smlgn. Deutsche Vierteljahrsschrift. 1870. II. S. 100. I Jahrbuch für slawische Litteratur, Kunst und Wissenschaft. III. 1845. S. 107, siges det ogsaa om nogle Byer i Königgrätz Kredsen, at de allerede stærkt böhmiseres, og om flere tyske Bygder i Herskabet Pardubitz, at „Børnene af sig selv høre op med at tale tysk.“

**) I Unsere Zeit. 1883. II. S. 319 hedder det, at det tyske Element er næsten uddødt i Kutteneberg, Kollin, Gitchin, Jungbunzlau og Königgrätz alle i den østlige Del af Böhmen, samt i en stor Mængde Landsbyer. I Prag er nu kun en Femtedel Tyskere, nemlig 30,000 af 152,000; men 1856 regnedes tre Femtedele, nemlig 73,000 af 123,000 dertil.

*) Om Clam-Martinitz, Føreren for den czechiske („fevdale“) Adel, fortælles, at han selv i ældre Aar har lært sig czechisk, medens hans Moder var afgjort tysksindet. Af Cvilje mod den tyske Liberalisme toge mange tyske Adelsmænd czechiske Præster til Opdragere for deres Børn og medførte saaledes deres Overgang til den slaviske Nationalitet. Ogsaa Fyrsteslægterne Fürstenberg, og Thurn Taxis, Greverne Schönborn og Schönburg staa nu paa den czechiske Side.

**) Et af de Midler, Czecherne bruge for at udbrede deres Sprog, er at oprette czechiske Skoler med fri Skolegang, ja med Uddeling af Klæder til Børnene: tyske Forældre sende da ogsaa deres Børn dertil.

***)) I Brünn udgjøre Tyskerne to Femtedele og i Olmütz to Tredjedele af Indbyggerne.

stasius Grün, mødte i Landdagen med den hele slovenske Literatur under Armen, d. v. s. en A B C, Psalmebog o. lign. Værker, og dog er denne foragtede Stamme nu i Stand til at trænge det tyske „Kulturfolk“ tilbage fra sine Enemærker*). Fra Krain breder Sprogagitationen sig til de tilgrænsende Landskaber, især til Nedre Steiermark (Marburg Kredsen); men samtidig vige Slovenerne tilbage for Italienerne i *Kystlandet*. Dettets vestlige Del (Görz og Gradisca) er næsten helt italiensk, medens Egnen øst for Triest bliver aldeles slavisk.

Ligesom Slovenerne i Krain frigjøre ogsaa Polakkerne i *Galizien* sig for den tyske Kultur, og de Nybygder, som Josef den anden grundlagde, ere for en stor Del blevne polsktalende ligesom en Del af Frederik den andens i Posen**). Flere af de ivrigste Polakker ere netop slaviserede Tyskere, til Dels med polske Navne***), og i den nyeste Tid have Jøderne — hvem Tyskerne tidligere regnede til sig paa Grund af deres særlige „jødetyske“ Maal — sluttet sig til det polske Sprog, ligesom i Ungarn til det madjarske. Folketællingen opgiver derfor kun 325,000 som tysktalende, medens for faa Aar siden de egentlige Tyskere regnedes til 160,000, og medens Jøderne omtrent ere 700,000 i Tallet.

I *Ungarn* gaar det ikke Tyskerne bedre, og dette er saa meget vigtigere, som de udgjøre et langt større Tal, og deres Denationalisering altsaa er et større Tab. Ungarn har jo fra meget gammel Tid været en Mark for tyske Nybyggere; allerede i 9de og 10de Hundredaar begyndte en Indvandring til de vestlige Egne; den fortsattes gjentagne Gange i stor Stil i det 11te til det 15de Hundredaar, og gjenoptoges efter Tyrkernes Fordrivelse i Slutningen af 17de Hundredaar, samt under Maria Theresia og Josef den anden, der jo ogsaa planmæssig søgte at fortyske Madjarerne, men netop derved vakte deres Nationalfølelse til nyt kraftigt Liv. Men allerede om de ældre Indvandrere hedder det, at „de mere og mere gik op i den ungarske Nationalitet og ikke kom til et selvstændigt tysk Liv, skjønt de holdt fast ved det tyske Sprog og andre særlige Indretninger“ †). Det samme

har i endnu højere Grad været Tilfældet i vort Hundredaar. Vistnok opgives Tyskerne endnu til 1³/₄ Mill. eller derover; men næsten alle Fremstillinger af Forholdene i Ungarn — og ikke mindst tyske Forfattere — gaa ud paa, at en stor Mængde i Tidernes Løb er gaaet op i de andre Folkeslag, mellem hvilke de bo, baade til Slovakkerne*) i det nordvestlige Ungarn og til Ruthenerne**), i det nordøstlige (til de sidste dog kun i mindre Grad), men især til Madjarerne. Enkelte tyske Forfattere søge vel at skjule denne ubehagelige Kjendtgjerning; men de fleste indrømme den saa meget mere uforbeholdent, skjønt med stærke Beklagelser over deres Nationalitets Tilbagegang. Det er i saa Henseende værd at lægge Mærke til, hvorledes Tyskerne i Tidsrummet 1850—60, da Reaktionen endnu raadede i Østrig og Ungarn, tillidsfuld haabede paa at kunne udbrede deres Sprog over hele Kejserriget, medens Frihedens Gjenoprettelse 1861 og især 1867 har medført Folkeslagenes Rejsning imod det paatvungne tyske Aag.

Selvfølgelig foregaar dette Sprogskifte kun langsomt i de Egne, hvor Tyskerne bo i stor Mængde, ja til Dels i sluttet Bebyggelse, saaledes blandt de saakaldte „Heinze'r“, 350,000 i Tallet, i de vestlige Egne, nærved den østrigske Grænse eller i det tidligere Banat Temesvar samt i det tilgrænsende Grovskab Baranya, „det schwabiske Tyrki“, hvor 700,000 Tyskere opgives at bo. Ogsaa forsinkes det ved den stadige nye Tilstrømning af Indvandrere vester fra; men paa den anden Side fremmes det ved, at største Delen af Tyskerne ere Katoliker og derfor lettere sammensmeltede med Madjarerne, eftersom det katolske Præsteskab her ligesom i Posen, Schlesien, Böhmen og Tyrol arbejder imod Tyskheden. End videre foretrække Tyskerne af Uvilje og Ringeagt for

*) Blandt Førerne for Slovenerne finder man Mænd med Navne som Bleiweis og Klun (i Krain), Hermann og Rathslag (i Steiermark), Emspieler (i Kärnthen).

***) *Unsere Zeit*. 1870. I. S. 680.

****) Smlgn. *R. Böckhs* Yttring i *Zeitschrift für Völkerpsychologie*. IV. 1866. S. 258. „Ligesom russificerede Tyskere ere blandt de ivrigste Forkæmpere for Russervæsenet imod Polakker og Litavere, saaledes ser man ikke sjælden blandt de ivrigste Forsvarere for den polske Nationalitet Mænd med helt eller halvt tyske Navne“.

†) I en Artikel „Die deutsche Einwanderung und Ansiedlung in Ungarn“ i *Unsere Zeit*. III. (1859.) S. 175.

*) *R. Böckh*. *Der Deutschen Volkszahl*. S. 119 og S. 127. Han nævner en Opgivelse af *Czoernig* om 89,000 slovakiserede Tyskere. *F. Löher* siger i *Augsb. Allg. Zeitg.* 25de Juni 1872: „Af den halve Million, som forud levede i det nordvestlige Ungarn, er endnu kun en Tredjedel tilbage; slovakiske Landsbyer have afløst de tyske.“ — Den samme Forfatter skriver i *Augsb. Allg. Zeit.* fra 1ste Juni 1872: „I Zips forstod man for en Menneskealder siden kun hist og her slovakisk; nu taler enhver det.“ Ogsaa af de 24 Zipser-Stæder ere flere ikke længer tysktalende. *Reclus*. *Géogr. Univ.* III. S. 346. „Slovakkerne indtage nu mange tidligere tyske Byer og Distrikter.“ Smlgn. *E. Kattner*. *Magyaren und Deutschen in Ungarn*. *Unsere Zeit*. IX. (1873). 1. S. 785. og *Helldwald*. *Jorden og dens Beboere*. II. S. 248.

**) Flere Distrikter, som for et Hundredaar siden talte tysk, ere nu ruthenske. *Reclus*. *Géogr. Univ.* III. S. 347. Smlgn. *R. Böckh*. *Der Deutschen Volkszahl*. S. 119 (efter *Ficker*).

de slaviske Stammer at knytte sig til det herskende Folk*). Selv *E. Kattner*, som meget stærkt vil hævde Tyskernes aandelige Overvægt og Uundværlighed for Ungarns Kulturudvikling, maa indrømme, at de Schwabere, som i Slutningen af det 17de Hundredaar bosattes i Bakony-Skoven vest for Budapest, allerede tale madjarsk ved Siden af tysk, og at de bære ungarsk Dragt**). Dette stemmer med en Ytring af *Czoernig*, som nævnes af *R. Böckh****); men imedens *Czoernig* endnu vil regne dem for Tyskere, er *Böckh* mere tvivlende. Han vedgaar ærlig, at „ogsaa paa disse mellem Madjarer boende Tyskere turde det i visse Maader gjælde, hvad *Kohl* i Almindelighed har oplyst, ikke alene om Stadboerne af tysk Byrd, men ogsaa om Indbyggerne i de 700 Landsbyer i Ungarn, at de endnu kun til Dels tale rent tysk, men dels halvt dels endog helt ere udslettede som Tyskere, og dels for kort, dels allerede for lang Tid siden“ †). *Reclus* ††) bruger endog saa stærkt et Udtryk, som at „Tyskerne uagtet deres Overlegenhed som Ariere i Hundre tusendvis have maattet ligge under for Madjarisering,“ og at „mangfoldige Landsbyer ere blevne madjarske, saa at kun Slægtsnavnene ere tilbage, og stundum ikke engang disse.“

Kattner maa ogsaa indrømme †††), at Tyskerne intet Steds i Ungarn — naar fraregnes Sachserne i Transsylvanien, om hvilke vi senere skulle tale særskilt — have søgt at gjøre sig gjældende. De radbrække som Medlemmer af Byraadene det madjarske Sprog og modtage madjarske Skrivelser uden Indvending, og det falder dem aldrig ind at vælge nogen Tysker til Rigsdagen. End videre fremhæver han den ringe Iver, Tyskerne vise for at udvikle et eget Skolevæsen, og stadfæster herved, hvad der ogsaa anden Steds er kommet frem*†), at der forholdsvis er færre tyske Folkeskoler end slaviske og rumænske. Ja endog i Hjemmene bruge de selv det fremmede Sprog for at lette Børnene Tilegnel-

sen. Stærkest kommer dette til Synne i selve Hovedstaden Budapest, endskjønt største Delen af dens Indbyggere oprindelig har hørt til den tyske Nationalitet*). *Hellwald****) vil endog regne alle Budas og to Tredjedele af Pests Indbyggere til Tyskere; *Heinze* gaar beskedent ned til en Tredjedel af den samlede Bys Befolkning, men klager med Føje over, at der ikke findes én eneste tysk Folkeskole i Hovedstaden og dens Omegn for de 300,000 Tyskere, som bo her***). Aildeles paa samme Gaar det med de fleste af de Tyskere †), der ere spredte omkring i Landet som Embedsmænd, Læger, Kjøbmænd, Fabrikanter, Godsforvaltere eller Haandværkere, og som i Byerne udgjøre ret anselige Grupper, men som alligevel lidt efter lidt gaa over til det madjarske Folk og derved udfylde et føleligt Savn for dette, nemlig af en egentlig Mellemstand. Over en Femtedel af alle Tyskerne i Ungarn opgives tillige at kunne tale madjarsk, medens omvendt en Tiendedel af alle Madjarerne ogsaa skal kunne tale tysk; dog derimellem er vistnok optaget en stor Mængde Jøder og oprindelige Tyskere. Foruden de Tyskere, der endnu ikke helt ere sammensmeltede med Madjarerne, er der nemlig en stor Mængde, som endog have fornegtet deres fædrene Navne og taget madjarske i Steden, dels ved en Omformning, dels ved en Oversættelse ††). Dette skete især 1848—49 under Frihedskampen og strax efter Ungarns statsretlige Sejr 1867, og man tæller Tusender saadanne Navneskifter, medens mangfoldige andre kun ved Navnet minde om deres Byrd, men ellers ere saa gode Madjarer, som ønskes kan.

*) Pest var oprindelig en slavisk Landsby, derefter en tysk By; endnu 1686 var Byraadet udelukkende tysk. Da Madjarerne klagede derved, ansattes en Tolk for at forhandle med dem. I Midten af det 14de Hundredaar havde Madjarerne valgt sig en Dommer, men Tyskerne styrtede ham i Floden. *Reclus*. Géogr. Univ. S. 341—42 (efter *Körösi*).

**) *Jorden og dens Beboere*. II. S. 248. Smlgn. *R. Böckh*. *Der Deutschen Volkszahl*. S. 126.

***) *Hungarica* S. 82. — Siden 1869 ere de 2 rent tyske Folkeskoler ophævede, og de 28 tysk-madjarske sunkne til 6, medens de 14 madjarske ere voxede til 133. S. 128.

†) *E. Kattner*. *Unsere Zeit*. IX. (1873). 1. S. 785 regner dem til 200,000, andet Steds opgives de til 250,000.

††) *Bamberger* er bleven til *Vambery*, *Bloch* til *Ballagi*, *Benkert* til *Kertbeny*, *Helfer* til *Helfy*, *Klette* til *Keleti*, *Sonntag* til *Szontagh*, *Hallschuh* til *Iranyi*, *Pfannschmidt* til *Zsedenyi*, *Schedel* til *Toldy*, *Unsdorfer* til *Hunfalvy*, *Vogel* til *Madaratz* o. s. fr. De her nævnte Mænd have enten spillet en politisk Rolle eller udmærket sig som Videnskabsmænd. Blandt Ungarns Ministre siden 1867 vil man finde Mænd med saa tyske Navne som *Pauler* og *Toth*, og blandt Generalerne fra 1848—49 *Aulich*, *Vetter* og *Görgey* (fra *Zips*).

*) „Tyskerne have siden 1860 ved deres egen Madjarisering søgt at gjøre sig værdige til den nye Frihedsstat.“ *R. Böckh*. *Der Deutschen Volkszahl*. S. 124. — Tyskerne i Banatet kæmpede 1848—49 paa Madjarernes Side imod Serberne.

**) *Unsere Zeit*. IX. (1873). 1. S. 784.

***) *Der Deutschen Volkszahl*. S. 123.

†) *Zeitschrift für Völkerpsychologie*. IV. 1866. S. 360.

††) *Géogr. Univ.* III. S. 343—44.

†††) *Unsere Zeit*. IX. (1873). 2. S. 111 og 114.

*†) *R. Heinze*. *Hungarica*. *Tübingen und Freiburg*. S. 82, 88 og 128. — 1869 var der 1232 tyske Folkeskoler i Ungarn, men 1880 ikkun 867, medens de madjarske steg fra 5819 til 7179. — Der findes ikke én højere tysk Skole i hele det væstlige Ungarn.

Det er dog ikke alene fra Tyskerne, at det madjarske Folk faar Forstærkning, men ogsaa fra de slaviske Stammer. Det er især fra Slovakkerne og Ruthenerne, mindre fra Serberne og Kroaterne, men kun undtagelsesvis fra Rumænerne. *Löher**) siger endog, at det kun vedligeholdes ved stadig Optagelse fra de to førstnævnte Stammer samt fra Tyskerne. Udbredelsen af det madjarske Sprog lattes selvfølgelig derved, at Madjarerne indtage Midten af Landet og derfra kunne brede sig til alle Sider og øve deres Tryk paa de enkelte, indbyrdes skilte Stammer, at de alene udgjøre næsten lige saa stort et Tal, som de andre Folkeslag tilsammen, og at de desuden have den stærkeste Nationalfølelse, de største historiske Minder og den Indflydelse, der følger med at være det „herskende“ Folk. Derfor slutter enhver, som stræber at komme i Vejret, sig helt naturlig til dem, og man vil imellem de Mænd, der have spillet en Rolle i Ungarn, finde Mænd af alle de andre Folkestammer. L. Kossuth var af Fødsel Slovak, Klapka var Kroat, og Damjanic og Vukotic, der 1849 ofrede Livet for Ungarns Frihed, vare begge Serbere**). Den serbiske Adel er helt smeltet sammen med den madjarske, ligesom mange Tyskere have ladet sig optage i denne. Det katolske Præsteskab støtter Madjarerne imod Slaverne lige saa vel som imod Tyskerne, og der viser sig ogsaa større Tilbøjelighed hos Slaverne til at gaa op i det madjarske Folk, saa fremt de ere Katoliker. Det er dog ikke alene denne mere enkeltvise Tilslutning, der forøger Madjarernes Tal; men baade over for Slovakker og Ruthener gjælder det, at mange Landsbyer, som for nogle Slægtled siden vare slaviske, nu ere madjarske***). Ligeledes fremhævedes, at skjønt Temesvar for 100 Aar tilbage kun var tysk eller serbisk, og skjønt det i Byens Fribrev udtrykkelig var fastslaaet, at Byraadet skulde have 30 tyske og 25 serbiske Medlemmer, blev dog ved Hundredaarsfesten den 17de Septbr. 1882 alle Taler holdte paa madjarsk. Reclus har vistnok fuldkommen Ret†), naar han siger, at til de 6 Mill., som Madjarerne udgjøre efter Modersmaalet, maa endnu regnes 1 Mill., som selv vil gjælde for at høre dem til, skjønt den ikke er

det ved Byrd. Tallet er maaske snarere for lavt end for højt, og Madjarerne blive da over Halvdelen af Ungarns Befolkning.

Mellem de andre Stammer indbyrdes foregaar ogsaa et jævnligt Sprogskifte. Ruthenerne trænges tilbage i Ungarn, baade af Slovakker og Rumæner, medens der i Bukovina findes en lille Stamme rutheniserede Rumæner*), og medens der paa den anden Side ogsaa findes rutheniserede Slovakker, skjønt i ringere Tal**). Ligeledes have Rumænerne i det sydøstlige Ungarn, det tidligere saakaldte „Banat“, optaget i sig mange Serbere***). Ogsaa finder en anden, mere materiel Fortrængelse Sted baade af Serbere og Ruthener, i det tyske Landbrugere bosætte sig i deres Landsbyer og efterhaanden udkjøbe de oprindelige Indbyggere af deres Gaarde†), saa at om ikke Folket, dog, om man turde sige saa, Landet efterhaanden skifter Nationalitet. End videre foregaar i vore Dage en ikke ringe Udvandring dels af Serbere og dels af Rumæner fra Ungarn til de to nye Kongeriger mod øst, medens paa den anden Side i Aar en madjarsk Stamme, som i det 17de og 18de Hundrebaar udvandrede til Bukovina og Moldau, har begyndt at vende tilbage til sit rette Fædreland††).

Af de ungarske Lænde staar endnu tilbage at omtale *Transsylvanien* og særlig de derboende *Sachsere*, Ætlinger af indvandrede Flamlændere fra det 12te Hundrebaar, som indtil den nyeste Tid (1876) nød udstrakt Selvstændighed under en særlig „Greve“ og Landdag, det saakaldte „Nations-Universitet“ †††). Blandt de mange Sorger, Tyskerne have af deres Stammefrænder i Ungarn, har maaske ingen ramt dem saa haardt som disse Sachseres Skæbne. Dels beklage de dybt, at deres Særstilling er

*) De have efter Franzos's Sigende, i en Beretning til „Neue freie Presse“ om Hundredaarsfesten i Czernowitz (8de Oktbr. 1875), rumænsk Udscende, men tale ruthensk Sprog.

***) *F. Löher*. Augsb. Allg. Zeitg. 10de Decbr. 1871.

****) *Reclus*. Géogr. Univ. III. S. 351. *Kanitz*. Serbien 1868. S. 323.

†) *E. Kattner*. Unsere Zeit. IX. (1873.) 2. S. 112—13. *F. Löher*. Augsb. Allg. Zeitg. 8de Jan. 1873.

††) *Journal des Débats*. 22de Jan. 1883. „Disse Csongo-Madjarer, hvis Tal opgives til 250,000, have vedligeholdt deres Sprog og Sæder og ere flittige Arbejdere. Mange ville nu sælge deres Ejendomme og søge Bosættelse paa de ungarske Statsgodser. 1000 ere vendte hjem; lige saa mange ville snart følge.“ — Tallet 250,000 er efter andre Efterretninger at dømmes vistnok altfor stort.

†††) De samtidige Indvandrere til Zips hørte ogsaa til den nedersachsiske Stamme (med plattysk Maal) og udgjorde ligeledes et eget Broderskab („*Fraternitas*“ eller „*Universitas*“) af 24 Stæder med en Nationsgreve.

*) Augsb. Allg. Zeitg. 12de Decbr. 1871 og 8de Januar 1873. Om Ruthenerne bruger han (11 Decbr. 1871) det Udtryk, at deres Bestemmelse kun er at være „Volksdünger“ for Madjarer og Slovakker.

***) Af navnkundige Mænd fra fordums Tid skulde baade Johan Hunyades og Zapolya have været Rumæner, medens Zriny (Szigoths Forsvarer 1566) var Kroat.

****) *Reclus*, Géogr. Univ. III. S. 347. Der er Stæder i de ruthenske Egne, hvor Liturgien endnu er gammelslavisk, medens Prædikenen holdes paa madjarsk.

†) Géogr. Univ. III. S. 257.

bleven ophævet og de fleste „Stole“, Navnet paa de enkelte Distrikter, fordelte til de omliggende Grevskaber med madjarsk eller rumænsk Befolkning, medens kun en mindre Del af den saakaldte „Königsboden“ nu udgjør et eget Grevskab, dog uden nogen Forrettighed fremfor de andre ungarske Grevskaber. Dels maa de indrømme, at Sachserne stadig aftage til bedste for de to andre Folkeslag. 1787 opgaves deres Tal til over 300,000, men 1851 var det ikke højere end 192,000, og efter de nyeste Tællinger er der i alt kun lidt over 200,000 Tyskere i Transsylvanien, medens Madjarerne og de stammebelegtede Szekler ere 550,000 og Rumænerne 1,250,000. Ikke faa Byer og Bygder ere nu helt madjarske — det gjælder selv om Klausenburg*) — og Byen Freck nærved Hermanstadt, Sachsernes Hovedsæde, er næsten rumænsk**). Det „ung-sachsiske“ Parti er villigt til at slutte sig til Madjarerne ligesom største Delen af de andre Tyskere i Ungarn, og kun det egentlige konservative Parti gjør vedblivende Modstand. Ogsaa iblandt Rumænernes Førere er der Mænd af oprindelig tysk Byrd, saaledes Marcellariu (hans rette Navn er Fleischer) og Ratiu (egentlig Ratz).

Om Landene i Øst-Europa haves ikke saadanne Oplysninger, at man deraf nøjagtig kan paavise, i hvilken Grad Sprogskifte finder Sted; men skjønt de enkelte Forfatteres Opgivelser modsige hinanden i Henhold til deres større eller mindre Sympatier for de enkelte Folkeslag, synes der ikke at kunne være nogen Tvivl om aldeles lignende Fremtoninger som i de vestligere Lande. Saaledes have Rumænerne efterhaanden optaget i sig de Bygder, som endnu for 200 Aar siden fandtes af Bulgarere, Russere, Tatarer og flere Folkeslag, ligesom de endnu tidligere opslugte de sachsiske Nybygder, som i det 14de Hundrebaar fra Transsylvanien bredte sig over Valakiet***). Ligesaa vist er det, at Grækerne trænge frem sønder fra i Macedonien og græcisere Bulgarerne, og at de i Epirus øve samme Indflydelse paa Albaneserne. De Forfattere, som ere Grækerne venlig stemte, skyde derfor ogsaa Grækenlands fremtidige Nordgrænse op indtil Floden Ergent og Ochrida Søen samt imod nord-øst til Struma (Strymon), saa at den Udvidelse, det græske Kongerige opnaaede for to Aar siden, kun er at regne som et Forskud paa den Del, der bør tilfalde det

*) Augsb. Allg. Zeitg. 26de Jan. 1870.

***) Unsere Zeit. II. 1. (1866). S. 529. I et Brev til „Times“ (20de Oktbr. 1869) fra Hermanstadt hedder det: „Lad Rumæneren kun engang faa Fodfæste paa et Sted, og han vil udbrede sig som en Slyngplante. Man finder Bygder, som engang vare tyske, men nu ere saa rumænske, at de have skiftet baade Sprog og Tro.“

****) H. Kraus. Augsb. Allg. Zeitg. 1ste Decbr. 1882.

ved Tyrkiets endelige Opløsning*). Af Bulgarerne i Macedonien taler en stor Mængde („Bulgarofoner“) græsk foruden deres Modersmaal og holder sig til den græske Patriark i Konstantinopel og hans Præsteskab fremfor den bulgarske Exark. Ligeledes taler største Delen af Albaneserne i Janina og langs Kysten indtil Haghii Saranda ud for Korfus Nordspids græsk, og den rumænske Stamme i Pindusbjergene (Zinzarer eller Kutso-Vlaker) regner sig ogsaa til Dels til Grækerne og tilegner sig efterhaanden deres Sprog**). Endog Tyrkerne i Larissa og Trikhala tale nu græsk.

Den Iver, som Grækerne udfolde for at stifte Skoler, gjør selvfølgelig sin store Nytte til at fremme Udbredelsen af deres Sprog blandt de andre kristne Folkeslag, især da deres aandelige Overlegenhed er uomtvistelig. De Albanesere, som leve spredte i Kongeriget Grækenland, og hvis Tal opgives til 200,000 eller mere, ere derfor næsten alle helt eller halvt græsktalende***); ved Tællingen 1870 opgaves kun 37,600 (deraf 13,600 i Provinsen Attika) som albanesisk-talende, deriblandt især Kvinder. Aldeles paa samme Maade gik det i Middelalderen de talrige Slavere, som i 6te — 8de Hundrebaar nord fra trængte ind i det nuværende Kongerige Grækenland; dengang kaldtes Landet endog „Sklavinia“, men det varede kun nogle Menneskealder, inden de alle vare sammensmeltede med Grækerne og havde antaget deres Sprog†). Det samme gjøre nu Albaneserne, som bosatte sig i 14de og 15de Hundrebaar; mange havde allerede gjort det, inden den græske Frihedskrigs

*) Den franske Ingeniør *Bianconi*, der 1877 udgav en Etnografi og Statistik over Tyrkiet og Grækenland; *Synvet*, Grecs de l'empire ottoman. Constantinople 1878; den italienske Konsul *Gubernatis* i Janina, Carte d'Empire. 1879; *Kiepert* i Zeitschrift der Gesellschaft der Erdkunde. 1878. S. 250—63; vor egen Landsmand Professor *Pio* o. fl.

***) *Kind*. Petermanns Mittheilungen. 1861. S. 286. — Den græske Statsmand Kolettis og den rige Bankier Baron Sina i Wien vare af Byrd Zinzarer. Disses Tal opgives til 70,000 i Macedonien og Thessalien og ligesaa mange i Epirus; men i det 13de Hundrebaar kaldtes det thessaliske Højland for „det store Vlakh“, Akarnanien og Ætolien for „det lille Vlakh“, og de rumænske Hyrder naaede helt ned til Evbøa og Peloponnes.

****) *L. Ussing*. Dansk Tidsskrift. 1869. II. S. 49—64. Smlgn. Revue des deux Mondes. 1872. VI. S. 101—2. Her anslaaes Tallet paa Albanesere i Grækenland kun til 173,000.

†) Ikkun Stedsnavnene minde endnu om disse Slavere og om den omtrent samtidige Indtrængen af Avarere; fra disse sidste stammer Navnene med Endestavelser „nizza“ ere slaviske.

Udbrud, saaledes Hydras Indbyggere, og blandt dens Helte vare endog forholdsvis mange af albanesisk Byrd (Bozzaris, Karaiskakis, Miaulis, Tzavellas o. fl.), end videre Statsmanden Zaimis.

I det hele synes *Albaneserne* at skulle dele Skæbne med Baskere og Frisere, og det er meget tvivlsomt, om de Forsøg, der ere gjorte i den nyeste Tid paa at samle dem til en Enhed, ville bære mindste Frugt. De have nemlig ingen National-, men kun Stammefølelse, og skjønt de kun udgjøre 1½ Mill., forstaa de nordlige Stammer, Ghegerne, og de sydlige, Toskerne — med Floden Skumbi til Grænse — næppe hinanden; de hade og bekæmpe desuden hinanden, og imedens hine for største Delen ere Muselmænd (og Resten Katoliker), ere disse græsk-Katoliker, hvilket ogsaa vil hindre en Sammenlutning. De have heller ikke udviklet nogen Literatur: der findes kun Oversættelser af Bibelen, nogle religiøse Bøger, Folkesange og Folkeæventyr, samt nogle Digte opskrevne, deriblandt Brudstykker af et stort Digt om Folkehelten Skanderbeg; men meget lidt deraf er trykt. Deres Omraade indskrænkes derfor baade fra Nord af Slaverne og fra Syd af Grækerne, og uagtet deres krigerske Tapperhed og Enkeltmænds Dygtighed ville de næppe faa anden Betydning end den at afgive Tilskud til andre Folkelag*).

Forholdene i *det russiske Rige* mellem Storrussere og Lillerussere, saa vel som mellem Russere og Polakker, kunne ikke bringes til Klarhed, saa længe Regeringen fortsætter sin Undertrykkelse af de mindre Folketammer og derved tilvejebringer en kunstig Ensformethed, som skjuler Sandheden. Hvorledes den siden 1863 har søgt at indsnævre Polakernes Omraade, især i Litaven, er altfor kjendt til at have Omtale nødvendig; ligeledes har der siden 1876 været Forbud mod at trykke lillerussiske Bøger, samt mod at bruge det i Kirke og Skole og over for Embedsmændene; men om det storrussiske Sprog har vundet nogen virkelig Fremgang ved disse Skridt, derom forlyder intet. Derimod udbredes dets Omraade stadig yder paa mellem de tatariske og finske Stammer, og det samme Sprogskifte er i fuld Gang eller til Dels allerede afsluttet i Ingermanland og de nærmest omliggende Egne imod Øst. Vistnok siger *P. A. Munch***), at Bøndernes Sprog i St. Petersburgs Omegn kun lidet afviger fra det, der tales i den tilgrænsende Del af

Finland; men baade *Schiern**) og *L. K. Daa****) tale i en helt anden Tone. Ogsaa indrømmer Munch, at det russiske Sprog er blevet almindeligt i de tilgrænsende Egne af Novgorod og Vologda, saa at Bønderne tale begge Sprog, om end indbyrdes i Modersmaalet; og end videre hedder det****) om Indbyggerne i Olonetz (Eggen mellem Søerne Ladoga og Onega), at Sproget har modtaget en stærk Indblanding af russiske Ord. Ligeledes siger *Reclus*, †) at Indbyggerne i disse Egne hurtig russificeres, og at det russiske Sprog er fremherskende i mange Landsbyer.

Derimod foregaar i Storfyrstendømmet *Finland* et Sprogskifte i modsat Retning, i det de Russere, som have boet i den østlige Del af Landet (Viborg) og paa Øerne i Ladogasøen, have opgivet deres Sprog og taget det finske i Steden ††). Om de rundt i Landet spredte Russere hedder det almindelig, at de let opgive deres Nationalitet, og at Børnene gjerne høre til det afgjorte svenske Parti †††). Samtidig gaa mange *Svenskere* over til det finske Sprog, og man finder her aldeles lignende Navneskifter*†) som blandt Tyskerne i Ungarn. Vel anslaaes endnu***) Tallet paa de svensktalende Finlændere til 250,000 eller

*) Europas Folketammer, 1851. I. S. 96.

**) Jordbeskrivelse for den norske Almue. 1858. II. S. 171
„Disse nu næsten uddøde Voter (i det nordlige Hjørne af Ingermanland) ere en oprindelig finsk Stamme, men deres Sprog er nu meget blandet med russisk. Ingermanland er nu et ganske overvejende russisk Landskab.“
Dog opgiver han (S. 168) de finske Indbyggerses Tal til 95,000.

***) P. A. Munch. Samlede Afhandlinger. III. S. 412.

†) Géogr. Univ. V. S. 576. Om det russiske Sprog i Arkangelsk siges, at det er stærkt blandet med finske Ord og Vendinger, hvilket jo tyder paa en tidligere Denationalisering. V. S. 626. — Smlgn. *Castrén*, Nordiska Resor och Forskningar. Helsingfors 1852. I. S. 264.

††) *M. Buch*. Finland und seine Nationalitätenfrage. Stuttgart. 1853. S. 37. Kun i de østlige Egne have Bønderne optaget russisk Dragt, og her bo 25,000 græske Katoliker, men Sproget er finsk, blandet med russiske Ord. Smlgn. *Reclus*. Géogr. Univ. V. S. 577. — Kun langs Grænsen ere nogle Landsbyer russiske. *Warelius*. Bidrag til Finlands kändedom i ethnografiskt hänseende. Suomi. VII. S. 113.

†††) *Warelius*. Suomi. VII. S. 111. — Uden for Viborgs Län blive Russernes Børn sædvanlig enten finske eller svenske; allerede i andet Slægtled minder kun Religionen om deres Byrd“. *M. Buch*. Finland und seine Nationalitätenfrage. S. 36.

*) Ahlqvist bliver til Oksanen, Forsmann til Koskinen. Krohn til Suome o. s. fr.

**) *Ignatius*. Le Grand Duché de Finland. 1869. *M. Buch*. Finland und seine Nationalitätenfrage. S. 55.

*) Mange Albanesere have vundet et stort Navn i den tyrkiske Historie, saaledes Slægten Kiuprili, Ali af Janina, Mehemed Ali af Ægypten; ogsaa den rumænske Slægt Ghika stammer herfra.

**) Samlede Afhandlinger. III. S. 407. (Afhandl. fra 1856).

290,000, en Ottende- eller Syvendedel af hele Landets Befolkning; men heri ere vistnok medregnede alle, som kunne tale det svenske Sprog, ogsaa de mange, som tale begge Sprog. Fra anden Side opgives nemlig de egentlige Svenskeres Tal meget lavere. Saaledes sagde *Warelius* 1847*), at de rene Svenskeres Tal kun var 125,000 og Præsten *Alopæus*, der maaske gik til den modsatte Yderlighed og kun tog dem med, som alene talte svensk, opgav 1859**) kun 40,000, altsaa en rent forsvindende Brøk. *Warelius* bruger det Udtryk***) at „der flyder meget fremmed Blod i vorø Finner og meget finsk Blod i de svensktalende Finlændere; der findes Landstrøg, som før talte finsk, men nu svensk og omvendt; i mange Egne tale ikke alene Standspersoner, men ogsaa Almuen begge Sprog.“ Han fremhæver tillige, at flere Steder minde Stedsnavnene om en ældre Befolkning, som talte et andet Sprog end det nu gængse, og at Indbyggerne i ellers svenske Sogne ogsaa kunne tale finsk. Hermed kan sammenholdes *Stockfleth's* Udsagn†): „Svensk er sædvanligt Omgangssprog blandt de dannede i Finland, navnlig ved Kysten. Alle uden Undtagelse forstaa at tale Kvænernes Sprog (d. v. s. det finske). Begge Sprog benyttes skiftevis i Kirkerne langs Kysterne, saa vel i Helsingfors som i de øvrige Byer.“ Naar det derhos huskes, at den finske Sprogbevægelse kun er lidt over 50 Aar gammel, siden 1831, og fremmes af ikke faa Mænd af oprindelig svensk Byrd (Snellmann, Lönnrot o. fl.), samt at den studerende Ungdom for største Delen har sluttet sig hertil, medens paa den anden Side Svenskerne kun bo i et smalt Bælte langs Kysterne††) og derfor ere udsatte for Paavirkningen af et stærkt vakt og overmaade sejt Folk, er der ikke ringe Grund til at tro, at den begyndte Denationalisering i Tidens Løb vil faa et meget større Omfang, og at Finland vil blive et gennemgaaende finsktalende Land, selv om det svenske Sprog vil blive

bevaret som det naturlige Meddelelsesmiddel over for de fremmede Folkeslag*).

Medens Finnerne saaledes arbejdede sig frem til et selvstændigt Kulturliv, synes deres Stammefrænder i det yderste Norden, *Lapperne*, at gaa deres Undergang i Møde; de vige stadig tilbage længere imod Nord, og de opsluges lidt efter lidt af de andre Folkeslag, med hvem de støde sammen. Ikke alene Sagn fra gamle Tider og Stedsnavnene, men ogsaa historiske Efterretninger fra nyere Tider vidne om, at Lapper have boet langt sydligere, end de nu gjøre, saa vel i Norge og Sverige som i Finland**). „For 50 Aar siden boede Lapper i Østerdalen, og for 30 Aar siden paa Røraas-Fjældene; nu ere hine forsvundne, og af disse kun faa Familier tilbage,“ sagde en Artikel i det norske „Morgenbladet“ af 26de Juli 1865. De ere dog ikke ligefrem aftagne i Tal; men de overfløjes af den sønder fra kommende Indvandring, blande sig med den og optage til Dels dens Sprog. 1725 opgaves i Norge 7231 Lapper, deraf 2825 i Finmarkens og 3928 i Nordlandenes Amt, samt 478 i Nordre Thronhjems Amt. 1844 var Tallet voxet i Finmarken til 12,506, vistnok til Dels ved Indflytning fra svensk og russisk Lappmarken, men aftaget i Nordland til 1735 og i Thronhjems Amt (Numedal og Indherred) til 181. Ved Folketællingen 1865 opgaves Tallet til 17,178, foruden 1048 af blandet norsk-lappisk Byrd og 909 af finsk-lappisk; men 1875 var der ikkun 15,718 rene Lapper og derimod henholdsvis 1762 og 1089 af Blandingsstammerne***). De sagskyndige Forfattere tale ogsaa om denne tiltagende Folkeblandning og om Lapperens Tilegnelse af det norske Sprog.

Saaledes minder *L. K. Daa*†) om, at der allerede

*) Suomi. VII. S. 122.

**) Förhandlingar vid det andra skandinaviska kyrkomötet. 1860. S. 80. Smlgn. *Stockfleth's* Dagbog i Finmarken. 1860. S. 110.

***) Suomi VII. S. 73. 74. Smlgn. S. 113—18. „I Nyland er kun faa Steder, hvor Almuen ikke taler finsk ved Siden af svensk.“ „Langs Landevejene kjender Folket begge Sprog.“ „I Åbo Stad tales finsk langt mere end svensk.“

†) Dagbog i Finmarken. 1860. S. 110.

††) Af de 125,000 rene Svenskere opgaves i Suomi. VII. S. 122 14,000 paa Åland, 10,200 i Åbo Provsti, 14,000 i Nylands (med Helsingfors) og 6000 i Borgå Provsti, tilsammen 44,000 paa Sydskysten og Øerne, og 52,000 i Vasa, Jakobstad og Carleby, altsaa paa den nordvestlige Kyst, men ikkun 1000 i Viborg.

*) Paa den anden Side har det svenske Sprog i Finland optaget mange finske Ord.

**) *Schiern's* Europas Folkestammer. I. S. 70. (Lapper i Helsingeland i 11te Hundreedaar). — *v. Düben's* Lappland och Lapparne. 1873. S. 263—65 (om Norge); S. 366 („Endnu i 19de Hundreedaar i Jemtland, Herjedalen og Dalarna“); S. 376 (Spor af tidligere lappisk Befolkning i Småland). Smlgn. *L. K. Daa's* Jordbeskrivelse for den norske Almue. 1859. III. S. 213. *Aspelin's* En Skildring af det finska Folket i Nordisk Tidskrift (Letterstedts) för Vetenskap, Industri och Konst. 1880. S. 508: „Lapperne boede efter historiske Opgivelser i det 16de og 17de Hundreedaar i de midterste Dele af Finland.“ — *Warelius's* Suomi. VII. S. 42—49. Mange Stedsnavne tyde paa lappisk Befolkning, ligeledes talrige Sagn.

***) Især aftage de nomadiserende Lapper. 1845 var der 1945, 1855 1,750, men 1875 kun 1070.

†) Jordbeskrivelse for den norske Almue. II. S. 104—7. og III. S. 214—17.

i tidligere Tider er optaget meget lappisk Blod i de nordiske Folk, og fremhæver som et Vidnesbyrd om den gode Forstaaelse imellem Normænd og Lapper de talrige Blandinger; man medtog i Folketællingerne ikke de senere Efterkommere af norsk-lappiske Ægteskaber, men opførte stundom saadanne Slægter mellem de ublandede norske, „fordi de vare agtede Folk i Bygden“, altsaa af Hensyn til Almuens Fordomme. Han henviser til den senere Professor *J. Friis's* omhyggelige Undersøgelser i de enkelte Sogne, hvoraf det fremgaar, at næsten alle lappiske eller norske Slægter ere blevne opblandede med finsk Blod, og at Finnerne i Reglen have været det mæglende Element ved Sammensmeltningen. — *N. V. Stockfleth* henholder sig*) til disse Udtalelser, samt opgiver**) flere Steder, hvor Lapperne ere blevne opslugte ved de blandede Ægteskaber og have mistet deres Sprog. *E. Sundt* siger ligeledes***), at Lapperne „tilbagetrænges i disse Egne og gaa op i den mere kultiverede norske Befolkning. Tidligere var de ægte Lappers Tal ulige større; der kan paavises mange Familier, som i forrige Slægtled hørte til denne Stamme, og mange ere fornorskede i den nulevende Slægts Tid.“ Kun om enkelte Strøg i Øst-Finmarken siges der, at Lapperne overvælde de indblandede Normænd og Finner, saa at Børnene lære og senere tale lappisk †). Mange Steder taler Befolkningen eller dog dens mandlige Del to eller tre Sprog, d. v. s. lappisk, finsk og norsk. Blandingen giver sig ogsaa til Kjende derved, at Normænd og Finner paa flere Steder have optaget den lappiske Dragt, medens Lapperne have ombyttet deres Jordhytter med Tømmerhuse ††).

Om Lapperne i Sverrige siger *v. Düben*, †††) at „blandede Ægteskaber ere ikke jævnlige; det er mest Nybyg-

gere, som ægte Lapper. Ved det andet Giftermaal forsvendes disse i Regelen; dog har man ogsaa Exempler paa det modsatte Forhold.“ Deres Tal var 1875 6600, hvoraf de to Tredjedele boede i Norrbottn, og det har holdt sig temmelig uforandret siden 1825*). I *Finland* ere Lapperne trængte endnu mere tilbage. 1759 opgaves de til 1867; 1848 regnedes de kun til 1000, foruden 200 af blandet Æt, og 1865 til 615. Folketællingen 1880 opgiver dog 961 lappisk talende; men *v. Düben***)) mener, at de som Agerbrugere ere blevne medregnede blandt Finnerne, og dette stemmer helt vel med, hvad der fra andre Sider meddeles, at Lapperne i de nordligste Egne i de sidste Par Hundredeaar have antaget finsk Sprog og Levevis***). *Warelius* siger †), at der i Uleåborg er mange Steder, hvis Befolkning viser Blanding med Lapper og endnu til Dels taler lappisk; ikkun i de tre nordligste Sogne bo endnu Lapper. Overgangen sker selvfølgelig endnu lettere her end i Sverige og Norge, fordi Finner og Lapper ere nærbeslægtede Stammer. ††) Men ogsaa i det russiske Lappmarken fortrænges det lappiske Sprog mere og mere af det russiske. Medens det i det 16de Hundredeaar taltes langs hele Karelstranden lige ned til Vyg-Floden, kan nu ikke en eneste tale det, siger *L. K. Daa* †††); ligeledes er Halvøen Kola nu fortrinsvis russisk talende. Man ser saaledes, at Lapperne paa alle Kanter trænges tilbage, at baade deres Omraade indskrænkes og deres Tal formindskes*†), og selv om de Forfattere maatte have Ret, som gjøre gjældende, at det vilde være til Skade for disse Egnes økonomiske Udvikling, ja for selve de norske og svenske Nybyggere, om Lapperne helt skulde forsvinde med deres vandrende Rensdyrhjorder, synes dette dog at ville blive Udgangen, om ikke i den nærmeste Fremtid, saa dog efter faa Slægtled.

*) Dagbog fra Rejse i Finmarken. 1860.

**) Bidrag til Kundskab om Finnerne i Norge. 1848. S. 234—62.

***)) Ædruelighedstilstanden i Norge. 1859. S. 107 (om Nordre Saltens Provsti). S. 109 hedder det om Senjens Provsti: „De tale alle med Undtagelse af enkelte ældre Individuer det norske Sprog.“ Smlgn. *J. Dyring*. Kongeriget Norge 1881. S. 75: „Lapperne fornorskes mere og mere.“

†) *E. Sundt*. Ædruelighedstilstanden i Norge. S. 111—12. Smlgn. *Stockfleth*. Dagbog fra en Rejse i Finmarken. S. 186—38.

††) *L. K. Daa*. Jordbeskrivelse. III. S. 217. — Andre Steder opgive derimod Lapperne deres Dragt tilligemed deres Sprog.

†††) Lappland och Lapparne. 1873. S. 200—201. Efter Tællingen 1870 var der dog langt flere Børn (151) af lappiske Fædre med svenske Mødre end af svenske Fædre med lappiske Mødre (41).

*) 1825 var det 6059, 1855 5685, 1870 7298 og 1875 6600. — Der synes at være fulgt afvigende Regler ved Tællingerne.

**) Lappland och Lapparne. S. 451.

***)) *L. K. Daa*. Jordbeskrivelse. II. S. 168. *Castrén*, Nordiska Resor och Forskningar. 1852. I. S. 70 og S. 155.

†) Suomi. VII. S. 64—66.

††) Lapperne ville endog hellere læse de finske Religionsbøger end de lappiske, siger *Warelius*. Suomi. VII. S. 69.

†††) Skitser fra Lappland, Karelstranden og Finland. 1870. S. 82. — Paa Halvøen Kola var der 1859 2183 Lapper, medens 3152 talte russisk. — Smlgn. *Castrén*, Nordiska Resor och Forskningar. I. S. 139—40. „Lappen taler lige saa godt russisk som sit Modersmaal; han bruger endog russiske Sange til at give sine Følelser Luft, lige saa vel som russiske Skikke, Klædedragt og Adspredelser. De ville før eller senere helt opluges.“

*) I alt udgjøre Lapperne 25—30,000, altsaa lige saa mange som Nordfriserne.

Vi kunne ikke forlade disse nordlige Egne uden at omtale de indvandrede *Finlændere* eller, som de ogsaa kaldes, *Kvæner*. Allerede i Aaret 1624 kom Finner til Norge og bosatte sig i Hedemarkens Amt (i Solør og Østerdalen), samt i nogle Sogne i Romerike; men de sidste have tabt sig imellem Normændene, og om de førstes Efterkommere hedder det, at de alle kunne tale norsk, om end med egen Betoning, ja at de paa faa nær endog have opgivet deres gamle Sprog*). Ikke bedre er det gaaet Finnerne i Sverige, hvor de efter Stedsnavnene at dømme i gamle Dage have boet langt ned imod Syd**), medens de nu kun findes i de nordligste Land-

*) *Stockfleth.* Bidrag til Kundskab om Kvænerne. 1848. S. 50—56. — *L. K. Daa.* Jordbeskrivelse. III. S. 226.

**) *Schiern.* Europas Folkestammer. I. S. 49 og S. 70 („Stærke Spor af finsk Befolkning i Dalarne“; „Finveden imellem Götland og Småland minder herom“). — *L. K. Daa.* Jordbeskrivelse. III. S. 213—14. — *Aspelin.* Nordisk Tidsskrift för Vetenskap, Industri och Konst. 1880. S. 507. („Den finske Befolkning i Vermland gaar i Henseende til Sprog og Sæder stadig mere over i den omboende svenske“). — *Réclus.* Géogr. Univ. V. S. 199. „I Slutningen af 17de Hundredeaar flyttede finske Bønder til Jämtland; men de ere nu opslugte“. — *Warelius.* Suomi. VII. 73. „En Mængde finske Bygder i svensk Österbottu taler nu svensk“.

skaber. Her er Tallet derimod i stadig Tilvæxt, og det samme gjælder om det norske Finmarken, ja det synes endog paa flere Steder, som om Finnerne ere det egentlige raadende Folk, der overfører sit Sprog til Naboerne. 1860 taltes i Sverige kun 15,271 Finner, 1870 derimod 16,039 og 1875 16,412; i Norge var der 1855 knap 6000, men 1875 7600, foruden Efterkommerne af blandede Forbindelser*), og de holde temmelig sejt paa deres Modersmaal**). Nogen Grund til at frygte for Opkomsten af et finsk Nationalitets-Spørgsmaal i disse Egne kan der dog ikke være, mindst saa længe Tallene endnu ere saa smaa.

*) 1855 var der 1016 af norsk-kvænsk Blandingsstamme, 1865 1913 og 1875 2610; 1855 450 af finsk-lappisk Blandingsstamme 1875 1089.

**) *J. Dyring.* Kongeriget Norge. 1881. S. 75. „I enkelte Distrikter holde de paa at fortrænge det norske Sprog.“ *L. K. Daa* i Maanedsskriftet Norden. Kristiania 1866. S. 14—15 gjør han derimod gjældende, at denne Fastholden ved deres oprindelige Sprog kun skyldes deres ringere Aandsdannelse, som vanskeliggjør dem Tilegnelsen af det fremmede Sprog, og han minder om, at der i Finmarkens Amt var 620 finske Familier, af hvilke mindst ét Medlem forstod norsk, og kun 269, i hvilke dette ikke var Tilfældet.

Langs Grønlands Østkyst,

af Frithjof Nansen, Konservator ved Bergens Museum.

Efter Opfordring*) tillader jeg mig her at tilstille Tidsskriftet en lille Meddelelse om, hvad jeg paa en Tur i Fjor (1882) fik Anledning til at se af Is og Isforhold i Danmarksstrædet.

Ved Rederiets Liberalitet havde jeg faaet Lejlighed til som Passager at følge med Sælfanger-Dampskibet „Viking“, Kapt. A. Kresting fra Arendal. — „Viking“ er et nyt, meget stærktbygget Skib af den Flaade, der

*) Under et Ophold i Kristiania sidste Vinter gjorde jeg den unge Forfatters Bekjendtskab. Hans mundtlige Beretning om de Jagttagelser, han havde anstillet som videnskabelig Passager om Bord i en norsk Sælfanger forekom mig at være til en vis Grad Virkeliggjørelsen af en Tanke, som jeg i sin Tid havde tilladt mig at henstille til Marineministeriet, nemlig at lade unge Officerer samle Erfaring ved at deltage i Togter med disse Skibe. (Geogr. Tidsskr. 4de Bind. 1880). Jeg foreslog derfor Forf. at indsende

hver Vinter i de første Dage af Marts forlader Norge for at gaa til Ishavet paa Sælfangst. Først er det Trakterne om Jan Mayen, der opsøges for dér i April Maaned at fange Grønlands Sæl (*Phoca grönlandica*), som i store Masser kommer trækkende did for i en samlet, umaadelig Flok at yngle paa Isen; det er da de nyfødte Unger, som paa Grund af deres Mangel paa Evne til at gaa i Vandet maa bøde med Livet i tusindvis. Naar

en Beretning om sin Rejse til Redaktionen af nærv. Tidsskr. hvad han herved har opfyldt. Skjønt Forfatteren paa Grund af sin Ungdomsfriskhed og Ihærdighed mulig hist og her ser med lidt vel forhaabningsfulde Øjne paa det brændende Spørgsmaal om *Landgang*, ligesom de nye Betragtninger og Fremgangsmaader, for hvilke han aabner Øjet, mulig ikke alle maatte være acceptable for en eventuel dansk *Stats Expedition*, har hans Beretning dog Krav paa at blive læst med Interesse. *A. Mourier.*